

Милан Лечић

Клара Цеткин

Клара Цеткин припада оном делу напредних политичких и радничких кругова који су у историји немачког и међународног радничког покрета, крајем XIX и почетком XX века, учинили револуционарну прекретницу. Њен живот и дело дали су радничкој класи, а посебно женама — радницама, посебно место и улогу у друштву њеног доба.

Цео свој живот и сама је провела у условима немаштине, малтретирања од стране реакционарних кругова, прогонстава и свих могућих друштвених зала. Трновит пут створио је у Клари несаломиви дух, чврсту енергију и јак карактер који је знао све то да претвори у борбу, али не у борбу која припада само њој, већ читавом напредном човечанству. Од посебног је значаја што је Клара Цеткин била и обдарени педагог; знала је најбоље методе да своје револуционарно знање и надахнуће пренесе и угради у друге — све оне припаднике друштва који су били притиснути експлоатацијом и најразноврснијим облицима неправде од стране окрутних послодаваца и реакционарних буржујских режима.

Клара Цеткин је посебно била везана за жене и осећала је све њихове недаће, тим пре што је и сама била потиштена. Зато је настојала, и успела, да створи милионску војску жена које су предвођене њеним идеалима пошле у одлучну борбу против социјалне и политичке неправде чији је задатак био стварање нових друштвених односа — односа социјалистичког друштва.

Животни и борбени идеал Кларе Цеткин био је надахнут идејама социјализма Маркса и Енгелса, а касније и Лењина. Те идеје и међународни раднички покрет, биле су основна водила у њеној бескомпромисној борби.

Лично је познавала Енгелса и била је саборац Лењинов. Васпитавана на извору револуционарног покрета, Клара је оставила веома импозантну успомену будућим генерацијама и подстрек за борбу која води гушењу сваког облика експлоатације.

Посебно треба имати у виду да је Клара Цеткин била и сведок империјализма и милитаризма; да је живела

у ери стварања најдирње фашистичке реакције и да је осудила својим делом такву политику. Будући да ју је здравље издало, није доживела да поведе своје верне присталице у борбу против фашизма, у историји најдирњег тиранина.

„Умрла је пре но што се та жеља остварила, у мрачној ноћи фашизма, али је знала да ће социјализам и мир ипак однети победу над фашизмом, империјализмом и ратом не само у Немачкој него и у читавом свету.“¹

У овом раду настојао сам да у сажетој форми прикажем животни пут и историјску улогу Кларе Цеткин — интернационалног борца и револуционара, која је све своје интелектуалне и физичке способности, цело своје биће жртвовала за опште добро човечанства, за ослобођење пролетеријата од експлоатације, за пуну еманципацију жена, за слободну егзистенцију свих народа итд.

✱

ДЕТИЊСТВО, ШКОЛОВАЊЕ И ИДЕЈНО САЗРЕВАЊЕ

Да бисмо схватили историјски значај и улогу Кларе Цеткин неопходно је да се прво задржимо на њеном социјалном пореклу и анализи историјских и животних услова у којима се појавила једна таква гигантска личност.

Клара Цеткин је рођена у селу Vidergau, између Лајпцига и Карл-Маркс-Штата, 5. јула 1857. године. Њен отац, Gotfrin Ajsner, био је учитељ. Ајснер је био син једног пролетеризованог сељака-надничара, који је осетио на својим леђима све недаће безобзирне експлоатације у Немачкој, он је био „драви учитељ свога народа“. Његово срце припадало је деци и сиромасима и потлаченима. Сама Клара је за њега рекла да је био хришћанин талијанског кова, тј. хришћанин на делу, који је живео у духу библијских речи: „Љуби ближњег свoga као самога себе“.²

Кларина мајка, Жозефина Витале, потицала је из веома напредне француско-италијанске породице чији је отац био у служби Наполеона Бонапарте. Када је Наполеон предузео освајање „без мира и обзира“, како је сама Клара једном приликом рекла, Жан Доминик, њен деда по мајци, је напустио Наполеона и прешао у Немачку као наставник француског језика. Кларина мајка је васпитавала своју децу у духу „страхотништва према идеалима слободе, једнакости и братства“.³ Чак се и она борила за материјалну еманципацију жена и њихов нови третман у духу демократских схватања. Жозефина је у Vidergau основала и прво женско друштво у оквиру покрета жена, чији су организатори били Лујза Ото и Аугуста Шмит.

Из овога се јасно види да Клара потиче из напредне и револуционарне породице, у којој је добила основе свог васпитања. У школи је била одлична ученица. Својим знањем и успесима задовољавала је своје васпитаче. Много је читала: Шилера, Гетеа, „Илијаду и Одисеју“, Шекспира, Дикенса и Вајрона, и разна историјска дела о највећим револуционарима прошлости:

Виклифу, Јану Хуну и др. Једном приликом је рекла: „Од њих сам још у детињству научила како човек мора бити спреман за своје убеђење.“⁴ „Кларини родитељи су били обоје прожети дубоким социјалним осећањем. Учили су своју децу од ране младости да људима у невољи прискоче у помоћ. Многи људи су долазили у учитељеву кућу да се изјадају, и нико није одлазио неутешен... па су своју децу подстицали на то... није случајно што је управо Клара Цеткин доцније као социјалистичкиња и комунистичкиња стално покретала сељачко питање и као агитатор одлазила у села“⁵ Посећивала је нарочито сеоске породице ткача који су живели у тесним мрачним собама где су ткали, спремали јело, где се обедовало и спавало. Зато је Клара још од раног детињства била заокупљена проблемима свих оних који прчају и пате у условима израбљивања и увек се питала: „Зашто је све тако“?

За Клару Ајснер, како се презивала по оцу, настало је ново поглавље у животу када је њен отац са породицом прешао у Лајпциг, како би тамо могао да школује децу. Немачка је у то доба доживљавала уједињење, чиме је био испуњен сан њене буржоазије. Победа агресивног пруског милитаризма над Француском, отимање Елзаса и Лотарингије, и низ других освајачких амбиција које су захватиле немачко буржоаско друштво, постали су, врло рано, предмет размишљања за младу Клару. Били су то нови проблеми који су тиштели њено биће, пуно гнева и опорчења према сваком облику неправде.

У Лајпцигу, упркос конзервативним схватањима о школовању женске деце, Клара се уписује у учитељску школу Аугусте Шмит. На тај начин пружила јој се могућност да се и даље васпитава у духу правичности и идеја о равноправности женског рода, јер је школа Аугусте Шмит била прожета таквим програмом. Иначе, Аугуста Шмит заједно са Лујзом Ото била је оснивач немачког грађанског женског покрета. Често је својим васпитаницама причала о борби коју заједно са Лујзом Ото води за равноправност жена. Између саме школе, коју је Клара похађала, и женског немачког покрета, постојала је приона веза, што је несумњиво имало велики и драгоцен значај у формирању личности и карактера Кларе Ајснер.

Клара је била веома привржена својој учитељици Аугусте, која се енергично борила за то да се жена прогласи пунолетном, јер је у то доба била стављена на исту друштвену лествицу на којој су била и деца Но, и поред тога, Клара се није задовољавала са програмом своје школе, чије су идејне вође биле Аугуста Шмит и Лујза Ото, јер, оне нису борбу за ослобођење жене повезале са борбом радничке класе која је, нарочито у Лајпцигу, била бројна. Аугуста Шмит и Лујза Ото су предвиђале да се за раднице створе социјалне установе, као домови за слушкиње, па су предвиђале и социјалну помоћ у појединим случајевима. Биле су, осим тога, уверене да ће све неправде и ратови нестати сами по себи у даљем развоју људског друштва.

Клара је, размишљајући о трајном решењу социјалног питања, критиковала такве претпоставке које су прожимале идеологију школе коју је похађала. Истовремено, преко свог брата, Ардура, и његових пријатеља, дошла је тада први пут у контакт са радничким покретом и социјал-демократском литературом. Нова сазнања утицала су на њена схватања и о друштвеним односима у којима је почела да размишља другачије, насупротив оним односима који су приказивани у програму њене школе и књигама Аугусте Шмит. За себе је формирала визију социјалистичких односа у којима је налазила одговор за сва друштвена питања, која су јој се наметала још од најранијих дана, од детињства, проведеног у родитељском дому у Viderau. У социјализму Клара је видела не само идеал него и циљ, за који се мора борити. Те своје идеје није задржавала само за себе, већ их је ширила и међу својим другарицама у школи, врло енергично, упорно и до краја револуционарно. Наставници су окарактерисали Клару следећим речима: „Темперамента, ду-

ПОБЕДА
ОКТОБРА

ховита и паметна, али понекад прилично незгодна, кад заступа своје социјалистичке идеје“.⁴

Тако је Клара још као ученица средње школе била одлучна да свој живот утка у борбу класе којој припада будућност — у борбу радничке класе.

Ту, у Лајпцигу, доживела је још једну велику прекретницу у свом животу, како у погледу даље политичке каријере, тако и у свом приватном животу. Наиме, преко своје пријатељице Варваре, пореклом Рускиње, упознаје се са Осипом Цеткином, који ће касније постати њен муж, а пре тога њен највећи пријатељ у борби за остварење револуционарних и социјалистичких идеала.

Осип је и сам био радник код једног приватног занатлије у Лајпцигу, а био је чврсто повезан са напредним студентским круговима, који су у то време жустро расправљали о напактуелнијим питањима међународног радничког покрета. Осип је немачку социјалдемократију познавао у танчине. Био је пореклом Рус, али се обрео у Немачкој као и многи други Руси, који су под притиском царског режима морали да емигрирају. У Немачкој је из основа проучио дела Маркса и Енгелса и тако постао убеђени марксист и интернационалист. Осип је своја схватања уградио у револуционарни дух Кларе Ајснер. Он ју је упознао са „Манифестом комунистичке партије“ и другим марксистичком литературом, која је убрзо постала основа Кларине идеологије и главна смерница њене борбе, коју је водила до последњег дана живота. Клара је „Комунистички манифест“ схватила као основу учења „о историјској мисији радничке класе, која позива да разруши капиталистички поредак, освоји политичку власт и изгради социјалистичко друштво“.⁷

Под утицајем Осипа Цеткина Клара је одлазила на предавања која су за Лајпцишко удружење радника држали Аугуст Бебел и Карл Липкнехт. Та предавања су такође имала огроман утицај на Клару. Преко њих се подробније упознала са делима Прве интернационале и Париске комуне.

На састанцима Социјалдемократске партије Клара је била готово једина жена која је са интересом пратила њен рад. Понекад би долазила у непријатне ситуације када би је неко упитао: „Шта ту тражиш“? Али би она такве непријатности увек лако савладала и наставила даље да учествује у раду. Још од тада Клара размишља, нарочито о улози и положају жене у Немачкој, која је била запостављена чак и програмом Социјалдемократске партије, организације која није могла да схвати потребу политичке равноправности жена са мушкарцима. Јер, у том програму, постајао је само захтев за једнако право гласа за све мушкарце старије од 20. година.⁸

Године 1878 на Бизмаркову иницијативу донесен је Закон против социјалдемократије у Немачкој, познат под именом „Закон о социјалдемократима“, чиме је био задат снажан ударац радничком покрету тадашње Немачке. Забрањивани су сви раднички листови и литература. Од 74 политичка листа Партије само су два спасила своју егзистенцију; и то захваљујући томе што су променили своја имена и што су у новим условима морали врло уздржљиво да пишу. Осим тога, забрањена су два радничка удружења као и све струковне организације.⁹

ПОЛИТИЧКА АКТИВНОСТ У ЕМИГРАЦИЈИ

Функционери радничких организација су прогањани из градова и хапшени. Само из Берлина је прогнано 67 истражених социјалдемократа. Они су морали за неколико часова да напусте град и остане своје породице у бедо и неизвесности. Они чланови Партије који су остали у земљи повукли су се у илегалан рад, коме се Клара врло брзо прилагодила.¹⁰

Осип Цеткин је био протеран из Лајпцига и одмах иза тога напустио Немачку. За Клару су настали нови, тешки тренуци искушења. Лишена свог најбољег пријатеља и сарадника она је убрзо иза тога прешла у Аустрију, прихватајући се позива приватне учитељице. Затим прелази у Швајцарску (1882.) и посвећује се искључиво политичком раду. У Цириху се повезује са „Иностраним бироом за везу“ немачке социјалдемократије где је било организовано излагање листа „Социјал-демократ“. Била је пријатно изненађена кругом својих сабораца, који су се налазили у Цириху.

У то доба, док је Клара боравила у Швајцарској, У Цириху је изашла Бебелова књига „Жена и социјализам“, која је Клари значила много. Била је то значајна литература и за све оне који су се борили за равноправност и нови положај жене у друштву; који су се борили уопште против експлоатације човека над човеком. Из Цириха Клара је прешла у Париз, где се настанио Осип Цеткин, који је тамо дошао после емиграције из Немачке. Клара се удала за Осипа. У Паризу су наставили заједнички живот и борбу коју су започели у Немачкој. „Њен брак је био и остао срећан. То није била само љубавна заједница него, пре свега, борбена заједница заснована на заједничком идеалу и на чврстој вољи да му до последњег даха служе“.

Њихов живот у Паризу, био је уствари наставак њене и његове политичке борбе, али у новим условима. Материјална страна породице Цеткин била је бедна. Али, Клара и Осип су у таквим условима наставили са својим револуционарним радом са још више жара и енергије која ничим није могла бити умањена.

Време проведено у Паризу од седам година било је за Клару драгоцено искуство и сазнање тешког положаја радничке класе у Француској која је живела у условима грађанске демократије. „Видела је вапићућу супротност између богатства и сиромаштва, видела испод бљештавог сјаја светског града мучну и ужасну беду, многоструке бриге разних слојева радног становништва...“¹² Кларин однос према радничком покрету био је тако присан као да је била Францускиња. Стога је убрзо међу револуционарним круговима стекла велики углед интернационалисте. Зато је привукла на себе пажњу многих истакнутих вођа радничког покрета Француске: Поатјеа, песника „Интернационале“, Лујзе Мишел, Лауре Лафарг, кћерке Карла Маркса и њеног супруга Пола Лафарга, Жила Геда и многих других.

Једном приликом Клара Цеткин је била повређена од удараца полицајца приликом демонстрације радника Париза, али и то је преживела уверена у победу социјалистичке мисли. Њена активност је из дана у дан све више расла. Заједно са својим мужем Клара је сарађивала у многим листовима у Паризу који су третирали проблематику угњетених друштвених слојева, а пре свега радничке класе. Нарочито су сарађивали у „Социјал-демократу“. „Социјалисту“ и у листу „Ново доба“.

После тако бурних година и напорног рада у Паризу, Клара се вратила у Немачку да би поправила своје здравствено стање, које беше врло лоше. За време релативно кратког боравка у Лајпцигу Клара није могла да одоли а да се не повеже са социјалдемократијом и настави своју политичку активност. Огромно искуство које је стекла у Паризу хтела је да пренесе у своју домовину, па је на многим састанцима одржала низ значајних говора који су означавали корак напред у њеном револуционарном раду.

Након неколико месеци Клара се поново вратила у Париз. Али, у Паризу је наишла на нови проблем који је био везан за њену породицу. Осип се тешко разболео, тако да је постао непокретан и строга везан за постељу. Клара је сада имала много више обавеза, јер је поред свог редовног посла у кући, политичког рада, неге деце, дружала и негу болесном Осипу. Уз то примила је на себе и део његовог политичког рада.

ПОСВЕТА
ПОКРЕТА

Јануара 1889. године Осип је умро. Клара је доживљавала тада најтеже тренутке у свом животу. Једина утеха био је политички рад који је постао главни и саставни део њеног живота. Нарочито се активирала у припремама за оснивачки конгрес Друге интернационале. Конгрес је почео 14. јула. Између 400 делегата била је и Клара Цеткин, која се поносила својом великом улогом и дужношћу коју је обављала. Шестог дана конгреса Клара је пријавила своје учешће у дискусији. Главна тема њеног говора на конгресу била је: положај жена — радница и њихово учешће у општем међународном радничком покрету у борби за нове друштвене односе. То је био први Кларин наступ пред тако великим скупом. Кларина улога била је утолико тежа, јер је заступала једно гледиште што је тек требало да прокочи пут улози и значају жене у савременом друштву њеног доба. Још увек су владала конзервативна схватања да је место жене у породици, у децјој соби, у кухињи и вртица више.

ПОРТАЛ
ОКТОБРА

Када се Клара појавила наговорници са излагањем о улози жене — раднице у капиталистичком друштву, делегати су у њој видели жену какву дотад још нису познавали у међународном радничком покрету.

У свом ватреном и дубоко револуционарном говору Клара је између осталог рекла: „Није чудновато што реакционарни елементи имају реакционарна схватања о раду жене. Али је у највећем степену запањујуће што се у социјалистичком тaborу наилази на погрешно схватање оних који траже укидање женског рада.“¹³ У даљем излагању она је нагласила и следеће: „Социјалисти пре свега, морају знати да се на економској зависности или независности заснива социјално ropство или социјална слобода. Они који су на своју заставу истакли ослобођење свега онога „што носи људски лик“, не смеју путем економске зависности осудити на политичко и социјално ropство читаву половину људског рода.“¹⁴

Затим је истакла да рад жене ни по чему несме да се разликује од рада мушкараца и да жене стоје у истом односу према капиталисти, као радници, да је у том смислу изразила потребу да се жене прикључе социјалистичкој радикалној партији, која се једино бори за ослобођење радника.¹⁵

Кларин говор је оставио импозантан утисак на Конгрес, ч чију је резолуцију о законодавству за заштиту радника унет захтев да се донесе посебне заштитне одредбе за жене — раднице, и заложиио се за једнаку награду за једнак рад. Од тада је Клара Цеткин постала вођа жена у читавом међународном радничком покрету.

СВЕСТРАНА АКТИВНОСТ У II ИНТЕРНАЦИОНАЛИ, КЛАРА ЦЕТКИН — ИНИЦИЈАТОР ЗА ОБЕЛЕЖАВАЊЕ МЕЂУНАРОДНОГ ДАНА ЖЕНА

Када је 1890. године укинут закон против социјалиста, Клара се поново вратила у Немачку као и многи други социјалдемократски емигранти. Након неколико месеци настанила се у Штутгарту. Запослила се у једном партијском издавачком предузећу у којем је излазио партијски часопис „Ново доба“. У Штутгарту је сарађивала и са тада познатим марксистом Карлом Кауцким.

Истовремено, Штутгарт је био и нова прекретница у животу Кларе Цеткин. Добила је задатак да уређује један женски лист који је настао из листа „Радница“. Био је то почетак њене борбе за стварање социјалистичког женског покрета у Немачкој, која се у току наредних година претворила у борбу за стварање међународног женског покрета. Већ крајем 1891. године појавио се први број женског листа „Једнакост“, чији је уређивач била Клара. Била је уједно и аутор многих написа, текстова и расправа у овом листу. Врло борбено је истицала

улогу жене, потребу да се њено питање реши на демократској основи, а посебно улогу жене — раднице и њен значај у оквиру општег међународног радничког покрета.

На III конгресу Друге интернационале 1893. у Цириху, Клара Цеткин је поново била делегат, заступајући револуционарни покрет жена. Због тога је била необично поносна. У свом говору, који је тада одржала, залагала се за равноправност жене на раду и у политичком животу и животу опште. Победијајући конзервативна схватања да у сваком мушкарцу треба гледати непријатеља жене истакла је: „Ми, као пролетерке, морамо укључити завесе између њих и нас... Жене морају да се боре за справичавање слободе експлоатације, а не за проширење тзв. женских права.“¹⁶

Тај конгрес је за њу био важан и зато што је први пут имала прилику да се непосредно упозна и са Фридрихом Енгелсом. Одушевљавала се његовим говором на Конгресу, а и разговором, који је са њим водила. После Енгелсове смрти 1895. године, Клара је написала о том великом борцу дубоко садржајно своја схватања, чија су дела, а посебно „Порекло породице, приватне својине и државе“ била њена најчешћа литература. „Оно што пролетеријат и нарочито немачка радничка класа имају да захвале Енгелсу“, рекла је Клара у листу „Једнакост“, „и оно што у њему губи, опште се не може измерити. Истина, он нас је учио како социјалистички покрет израста из прилика, а нити постоји нити пада са појединим особама. Али његова личност штрчала је тако високо, његово дело било је тако обухватно да његов нестанак оставља за собом празнину коју нико не може да испуни.“¹⁷

Захваљујући Клари и њеним најближим сарадницима, у Немачкој су основана бројна женска друштва, која су узимала све видније учешће у раду социјалдемократских скупова и синдикалних организација. Али, исто тако, жене су све више излагане прогонствима, хапшењима и малтретирању. Клара их је водила на основу „Комунистичког манифеста“ да пролетерке немају шта да изгубе са рушењем капитализма, осим својих окова. Због тога им жртве нису биле претешке, а ни један напор није био превелик.

Борба и одлучност Кларе Цеткин и њених сабораца уродила је плодом. Године 1900. одржана је Прва легална конференција Социјалистичке странке, а 1908. жене социјалистичке извојевале су и право учешћа у политичким скуповима и чланства у политичким странкама.

Било је година када је Клара одржавала и по 340 скупова. „Њени скупови били су увек дупком посећени. Већ у оно време била је позната као говорник који уме да понесе слушаоце. Поворила је о правима жене, о жени и социјализму, али и о царској и пореској политици, против наоружања царске Немачке, против милитаризма, а претстојећим законским нацртима. Њена предавања одликовала су се изванредним познавањем ствари и марксистичким расветљавањем предмета. Поворила је жуспро, понекад би и песницом лупила по столу.“¹⁸

Лист „Једнакост“, чији је уредник била Клара Цеткин, имао је водећу улогу у борби жена — радница у спровођењу циљева марксизма и целокупне борбе радничке класе. Овај лист је постао најоштрије оружје у рукама женског покрета. „Неустраниво је Клара Цеткин показивала јаз који је у царској Немачкој, као свуда у капиталистичком друштву, зјалио између богатих и сиромашних, или како се тада говорило, између поседника и голаћа.“¹⁹ Својим чланцима и садржајем лист оптужује буржоасију — послодавце, режим, неправду и све девијације немачког друштва. И не само то. Позива на борбу за рушење таквог поретка овако како је то марксистичка наука учинила. У том смислу Клара каже у једном свом чланку у „Једнакости“: „Пролетерка није само припадница експлоатисане класе без ичеге него и револуционарне класе која саму себе ослобађа, остварујући препород друштва...“²⁰

ПОЗВА
ОКТОБРА

У почетку, када је почео да излази, лист „Једнакост“ штампан је у две хиљаде примерака, а већ 1908. године имао је 84 хиљаде претплатника. Године 1913. његов тираж је био 112 хиљада примерака. Оно што је посебно значајно је да је лист почео исто тако да расте по свом значају, по својој ширини и захватању проблема савременог друштва. У почетку је третирао само проблеме жена у Немачкој, а касније, он добија све више интернационални карактер, јер је доносио прилоге из живота жена Француске, Италије, Енглеске и других.

Будући да је Клара Цеткин својим радом стекла велики углед у револуционарним политичким круговима, добила је и задатак да на Конгресу Социјалистичке партије у Готи 1896. године, поднесе главни реферат који је био прожет марксистичким аспектима положаја и улоге жене. На конгресу су, на бази Клариног реферата, донесени следећи закључци: проширење законске заштите радница; постављање жена — надзорница по фабрикама; једнака награда за једнак рад; потпуна политичка равноправност жене; једнаке могућности образовања и слободна стручна делатност за жену; приватно-правно изједначавање жена и друго. То су, истовремено, били и захтеви Парције.²¹

Немачка социјалдемократија поред бројних друштвених питања бавила се и питањем аграрне реформе. И у тој области политичке активности Партије појавили су се опортунистички елементи који су на одређен начин дезавуисали нужност аграрних односа. То се испољило кроз рад једне партијске комисије која је истицала сасвим немарксистичке концепције о постепеном јачању заједничке својине на селу, уз укидање приватног капитала и рационализацију пољопривреде путем државног кредитирања. Лево крило Партије је баш преко Кларе Цеткин критиковало ову десничарску концепцију, која ни издалека није одговарала социјалној демократији села.²²

Као што је већ напоменуто, Клара Цеткин је улагала изванредне напоре на сузбијању милитаризма и колонијалне политике немачке буржоазије која је крајем 19. и почетком 20. века почела нагло да дивља, онда, када је немачки капитализам доживљавао своју највишу фазу — империјализам. „У бројним агитационим говорима Клара Цеткин најављивала је да је капиталистички свет ушао у нов период унутрашњих и спољно-политичких катастрофа и да се претећи приближава свретски рат“.²³ У тим борбеним годинама немачке Социјалдемократске партије Клара је организовала и протестне зборове жена.

Клара Цеткин је одлучно устала против Берштајновог ревизионизма, који је покушао да унесе измене у основне Марксовог учења. Ревизионисти су истицали да су „неке поставке марксизма застареле и да не одговарају даној ситуацији, те их треба ревидирати. Основно им је било да ревидирају учење о диктатури пролетеријата.“²⁴ Оваква Берштајнова ревизионистичка идеологија, очито, била је Клари туђа. Била је туђа жени — борцу, која је била већ одавно надахнута научним социјализмом, што ју је учинило доследним борцем за спровођење у живот ове научне идеологије. Осим тога, Клара је устајала и против свих других облика десничарске и опортунистичке активности. На конгресима Партије у Штутгарту 1898. и Хановеру 1899., Клара је оштро иступила против ревизионизма и опортунизма. Снажно ју је подржавала и Роза Луксембург, која је тих година такође постала истакнута личност у немачкој социјалдемократији.

Штрајкови радника Немачке, вођени социјалдемократским програмом, који су постајали све чешћи облик борбе, у првом реду за скраћење радног времена, били су нова платформа са које је Клара Цеткин спроводила у живот своју историјску улогу. И онда, када су радници трпели неуспехе у својој борби, Клара их је преко штампе бодрила и увек учила да појава радничке класе као нове политичке снаге значи победу, значи наговештај, тек предстојеће бескомпромисне борбе.

Клара Цеткин као васпитач, пре свега, и као мајка, схватила је значај васпитања младих генерација што је у савременим условима Немачке било кључно питање у развоју прогресивног човечанства. Онда, када милитаризам царског и буржоаског режима постаје све више изражен, када се приближава освајачким плановима похлепних немачких империјалиста, „Немачка школа постајала је све више инкубатор милитаристичког и националистичког духа... Деци су тувили у главу да је највећа част за Немца да умре за цара и државу; да је величина Немачке изнад свега, а француски народ заклето непријатељ немачког народа. Учили су их да је немачком народу потребан животно простор те мора имати колонија. У деџа срца уграђивали су мегаломанију, надменост, и расно предубеђење, преузношење и антисамитизам, шовинизам и мржњу на друге народе“.²⁵

Клара Цеткин уложила је велики напор на пружању помоћи мајкама и учитељима на линији васпитања деце у духу социјалистичких друштвених односа и пролетерског интернационализма. Тако је Клара постала и прва поборница новог, социјалистичког школског система. Њен васпитни и образовни рад садржи у основи она начела која заступа данашња социјалистичка педогогија. Њено учење о питању школства у Немачкој постало је основна концепција Социјалдемократске странке у области школског васпитања. Да би своја схватања о систему васпитања и просвећивања деце и социјалистичких мајки што више њима приближила, и помогла им у томе, она је у листу „Једнакост“ увела два додатка: „За наше мајке и домаћице“ и додатак за децу. Посебну пажњу је посветила улози породице у васпитању деце. Увек је убеђивала да мушку и женску децу треба подједнако третирати и васпитавати их под istim условима, како би сутра постали равноправни грађани друштва. То је, несумњиво, фундамент револуционарне васпитне улоге младе генерације за коју се борила ова велика револуционарка и учитељица. Позивала је младе људе да се боре за своје право и политичку делатност. Од мајки је захтевала да помогну стварање омладинске организације, која ће се борити против милитаризма и других деформација савременог друштва.

Када је 1905. године избила револуција у Русији, Клара Цеткин и њени саборци схватили су своју улогу у тим бурним догађајима руске радничке класе. Упркос царском режиму, који је дрхтао од страха да се талас револуције не пренесе у Немачку, Клара је неуморно и даноноћно радила са радницама, женама радника и другим револуционарним снагама, које је настојала да активира у овом моменту. Одлучно се борила да у највећим индустријским и рударским центрима Немачке покрене радничку класу у знак солидарности са руским радницима. Широм Немачке држала је ватрене говоре, због чега је била и оптужена. Позвала је раднике на штрајкове, демонстрације и друге облике борбе за побољшање услова живота и рада радника. Царски режим је примењивао разне репресалије према радницима, а послодавци су опочели масовна отпуштања са посла. Клара је преко „Једнакости“ позивала раднике да не поустану у борби, јер је њихова борба — борба за праведну ствар. Јануара 1906. године у Хамбургу је избио први политички генерални штрајк, а радничка класа читаве Немачке требало је да организује опште демонстрације. Када је заведено опсадно стање од стране реакције, која је мобилисала војску и полицију, партијско руководство, прожете десничарским расположењем, уступило је преде реакцијом у пресудном моменту.

На Првој међународној конференцији жена у Штутгарту (1907), када је одржан и међународни социјалистички конгрес, Клара Цеткин је на широј политичкој платформи учила на организовање жена читавог света. Конференцији су присуство-

ПОБРА
ОК'ТОВА

вале жене из 15 земаља, међу којима и жене из САД. Била је и једна делегаткиња из Индије.

У свом излагању на Конгресу Клара је поново подцртала да се социјалисти не могу, и не смеју, борити само за право гласа жена, већ за њену пуну друштвену и политичку равноправност. „Зато за нас, социјалисте, изборно право жене не може бити крајњи циљ као за грађанске жене. Али ми сматрамо његово освајање као етапу, коју треба свесрдно желети у борби за наш крајњи циљ“.²⁶ Она дакле, тражи третман жене раднице као борца против класне експлоатације, као припаднице радничког покрета.

На Конференцији је створен и Међународни секретаријат жена. За секретара је изабрана Клара Цеткин. Конференција је донела још једну значајну одлуку: да лист „Једнакост“ постане међународни орган, што је било од историјског значаја на плану интернационалног покрета жена и уопште у развоју социјалистичке мисли.

После Прве међународне конференције жена у Штутгарту и резолуције која је донесена на предлог Кларе Цеткин, социјалистички женски покрет добио је значајан полет у многим земљама. У Чешкој је чак једна жена истакнута за кандидата на изборима за парламент.

Али и поред тих успеха женског покрета, чиме је Клара била одушевљена, за њу су поново настали тешки дани борбе, како у социјалдемократским круговима тако и у женском покрету. Социјалдемократска странка долазила је у кризу, јер се у њој појавила и нова политичка струја зв. центрумаша, који су у извесној мери подржавали реформисте. Клари је то утолико теже пало, јер је дошла у конфликтан однос према Аулусту Бебету, који је често подупирао центрумаше. У женском покрету су се такође појавиле извесне реформистичке тенденције, што је Клару посебно тиштало. Али, она је и ту кризу преборила хватајући се одлучно у коштац са свим опортунистичким снагама тако да су социјалдемократски и женски социјалистички покрет добили нов полет 1910. године. Исте године одржана је Друга међународна конференција жена социјалисткиња у оквиру међународног конгреса социјалиста у Копенхагену. Поред Кларе, овом конгресу присуствовала је и Кете Дункер, једна од истакнутих активисткиња женског покрета у Немачкој и редакторка листа „Једнакост“. Кете Дункер је на Конгресу поднела реферат о заштити мајки и деце као и о питању давања права гласа женама, а Клара Цеткин је поднела предлог резолуције, која је поред одржаја борбе за мир, садржала и предлог да се одреди дан опште међународне солидарности жена у борби против свих облика експлоатације жена и очувања мира у свету. Предлог ове одлуке био је прихваћен од стране Конгреса, што му је и дало посебан историјски значај. Тако је Конгрес у Копенхагену прокрчио пут том великом међународном слављу који и данас, сваке године, спаја милионе радних жена у читавом свету.

Међународни Дан жена прослављен је први пут већ наредне 1911. године, и то у пет земаља: Немачкој, Аустрији, Данској, Швајцарској и САД. Клара је у „Једнакости“ тада писала: „Да је у тим скуповима преко милион жена узело учешћа, па је са пуним правом додала да је то била најсолиднија демонстрација за равноправност женског пола коју је историја до тад видела, дан славе за радне жене“.²⁷

Упркос свих ових догађаја и успеха који су постигнути у оквиру јачања међународног радничког покрета, јавили су се многи проблеми тадашњег света, а ратна опасност све више је претила човечанству, као последица империјалистичке политике великих сила, које су већ биле формирале војне блокове.

Клара Цеткин је имала пуне руке посла позивајући радничку класу света у борбу против милитаризма, против наоружавања и рата, против „страхоте без краја и краја са страховотама“. Лист „Једнакост“ постао је главно оружје у рукама

Кларе Цеткин за борбу против рата. У њему је, поред осталог, оштро критиковала неодлучно и опортунистичко држање партијског руководства. „Водила међународног социјалистичког покрета показала се као прави вођ немачке радничке класе, а „Једнакост“ као лист леве опозиције у Партији“.²⁸

На ванредном конгресу Друге интернационале, у Базелу 1912. године, Клара је одржала историјски говор удућен женама и мајкама целог света. Позвала је те снаге у борбу за очување мира и сузбијање ратне опасности која је претила човечанству. На овом конгресу Клара је, између осталог, истакла: „У име жена — социјалиста свих земаља имам да изјавим ово: Неразривом чврстином сједињене у погледу циља и повезане са великом социјалистичком интернационалом, увек смо осећале као дужност, част и срећу да будемо с вама, заједно у реду и борби. А ако смо икада с нарочитом радошћу с вама радиле онда је то у овом часу када хоћете светски пролетаријат да поведете у свети крсташки поход против светског рата. Ми смо при том с вама свим својим бићем и свим осећајима! И то управо зато што смо жене, што смо мајке... тражећи кривца ми у замршеним друштвеним односима као главног кривца новог светског рата и претећег светског рата налазимо — капитализам... Данас је капиталистички поредак велики људождер“.²⁹

ПОЗНА
ОКТОБРА

У ВРТЛОГУ I СВЕТСКОГ РАТА

Клара је затим истакла улогу жена у општој акцији прогресивних снага човечанства као великог чиниоца који треба да допринесе сузбијању милитаризма и ратне опасности. Њен говор изазвао је бурно одушевљење и одобравање свих делегата на Конгресу.

Али, развој догађаја у Немачкој, као и у читавом свету, и после тога се неповољно одвијао. Наиме, опортунизам у Социјалдемократској партији је дошао до врхунца по питању ратне политике немачког царства. И сам центар Партије није показивао офанзивност у питањима освајачке политике царске владе. Он је „апеловао на добру вољу империјалистичке буржоазије, а не на јаку вољу пролетаријата“.³⁰

Клара је са осталим левичарима наставила одлучну борбу, без обзира на све неуспехе. Посебно је била огорчена и бескомпромисна када је фебруара 1914. године Роза Луксембург била ухапшена и осуђена на годину дана затвора. Клара је, упркос свех претњи, организовала међународне демонстрације жена против рата. И поред свега тога настало је горко Кларино разочарење у Социјалдемократску партију, која се изјаснила за ратни буџет и тиме издала своје „идеале“ и интересе Интернационале. Клари се учинило да је све, зашто је живела и радила, била само варка. Упорно је оптуживала партијско руководство и посленике социјалдемократије у Рајхстагу, који су орамно издали Партију и поверење радничке класе и осталих прогресивних снага.

Од 92 социјалдемократска посланика у Рајхстагу, само 14 њих, и то пре гласања, изјаснило се против ратних кредита, чиме се јасно манифестовао опортунизам у овим одлучујућим тренуцима немачке и светске радничке класе.³¹

Наступиле су и ратне године које су за Klarу биле веома тежак период. Била је непрекидно под присмотром власти. Људи, који су је посећивали, брзо су мобилисани, чак и они, који су престарели, или на други начин били неспособни за рат. Клара је од самог почетка рата одржавала везе са оним људима који су били, и остали, доследни својој Партији. Те везе су нарочито биле активне са Розом Луксембург, Карлом Липкнехтом и др. Када је рат већ почео, састали су се са Розом Лук-

сембург у њеном стану најдоследнији борци левог крила Партије, међу којима су били: Франц Меринг, Јулијан Карски и др. Том приликом су одлучили да доследно наставе борбу против рата. Клара није могла да присуствује том договору. Али је јавила из Штутгарта да се прикључује њима и њиховој одлуци.³²

У том смислу писала је Клара касније у предговору новог издања „Јулиус Брошуре“: ... Од свих критичара социјал-демократске већине који су били силни на речима, усудио се једини Карл Липкнехт са Розом Луксембург, Францом Мерингом и са мном да пркосе идолу партијске дисциплине што гута карактер и убеђења“.³³

Настале су и године ратног разарања и године илегалног рада Кларе Цеткин, у којима су главни посредници за одржавање везе биле жене које је она знала да организује. Усред тих фаталних догађаја Клара је успела да организује нову Међународну конференцију жена, која је одржана у Берну од 26. до 28. марта 1915. године. На овој Конференцији учествовале су и жене Бољшевичке партије. Бољшевичку делегацију је предводила Надежда Крупскаја, Лењинова супруга. Конференција је за Клару имала утолико већи значај. Конференција је оштро осудила рат, осудила је све империјалистичке снаге које су изазвале неправедно проливање крви позивајући све мирољубиве снаге света и све жене света да уложе свој труд за окончање тог разарачког рата.

На Конференцији је донесена Резолуција, чији је текст растуран по целом свету. Клара је и лично растурала текст Резолуције у Немачкој. Текст Резолуције, поред својих недостатака, садржао је и ове револуционарне покличеве: „Жене радног народа! Где су вам мужеви? Где су вам синови?“

Већ осам месеци налазе се на бојишту. Отргнути од свог рада, од свог дома... милиони већ почивају у масовним гробницама, на стотине и стотине хиљада леже по војним болницама — изрешетана тела, размрсканих удова, ослабљених очију и разорена мозга...

Уједините се у једној вољи, у једном делу!... Само снажна воља тог народа може да учини крај покољу...

Доле рат! напред у социјализам“.³⁴

Због Бернске конференције и растурања бернског листа, власти царског режима су почеле и њу да прогањају. Била је ухапшена и малтретирана тако да се у затвору тешко разболела и живот јој је био у опасности. Тешко оболелу Клару пустили су из затвора након неколико месеци. Иако болесна, и исложена опасности поновног хапшења, кренула је опет у борбу, још одлучнију и све јачу. Напустила је на нове тешкоће. Ухапшен је Карл Липкнехт. Поново је затворена Роза Луксембург и многе друге вође левице. Тако је Клара постала доста усамљена. Али, није клонула духом. Чак је оштро осудила режим који је ишао толико далеко да је Липкнехту одузео мандат и бацио га на робију (био је осуђен на 4 године и 1 месец).

Када је у Русији 1917. године избила поново Револуција, за Клару су настали и нови дани. Тада је „Спартак“ позвао раднике у борбу, која их је једино могла спасити ужаса и беде. „Једино немачка револуција може свим народима да донесе жудно очекивани мир и слободу“³⁵ — писало је у Прогласу. Широм Немачке почели су масовни штрајкови и демонстрације радника. Само у Берлину штрајковало је око 300 хиљада радника. Цар, уплашен овим масовним покретима, да би умирио масе, обећао је реформу после рата. Клара је у „Једнакости“ писала да је то лакно обећање, и да се њиме не треба зајосити.

Оснивачкој скупштини Независне социјалдемократске странке Немачке, која је одржана у Готи, Клара је упутила следећи телеграм: „Поштовани другови и другарице! Ваша конференција стоји у пламеном знаку моћног народног дела у Русији... Ваша конференција мора да буде увод у једну акцију која неће знати за уступке, ни за оклевања... Вашем раду и одлукама желим од срца пун успех.

Живео међународни социјализам“.³⁶

Будући да је Независна социјалдемократска странка основана од десничарско-опортунистичких елемената, њени функционери нису пропустили прилику да се не обрачунају са Кларом. Они су је изабрали у Контролну комисију, како би Клару привукли уз себе и како би, иза тога, отпустили са дужности уредника „Једнакости“.

Клара је узвратила ударцем какав реформисти нису могли да очекују.

У „Лајпцишким народним новинама“ Клара је покренула додаток за жене који је постао нови орган женског социјалистичког покрета. У уводном чланку првог броја додатка „Оп-роштај са Једнакошћу“, Клара се обрачунала са десним вођама тако што је истакла да ће тај њихов став према њој бити повод за борбеније подизање заставе револуције.

Када је победила Октобарска револуција, настала је нова ера, не само за Русију, већ и за цео свет. И за Клару Цеткин! Иако је те године навршила 60 година старости, у њој се родила нова снага, нови полет. Била је срећна што су идеали њеног револуционарног рада уродили плодом у једном делу света. Победа пролетерске револуције у Русији била је нови подстрек за Клару Цеткин да се поново ухвати у коштац са вођама Независне социјалдемократске партије Немачке, са свим опортунистима и цензуром. Упорно је у додатку за жене „Лајпцишких народних новина“ поздрављала победу револуције, позивајући на мир и прекид рата. Та њена активност имала је утолико већи значај, што је утицала на широке народне масе и радничку класу посебно, јер је иза свега тога стајала Клара — жена и борац великог ауторитета.

Под утицајем Октобарске револуције и бољшевичке пропаганде дошло је, широм Немачке, до великог покрета маса за окончање рата и закључење мира. Крајем јануара 1918. године само у Берлину штрајковало је око 500 хиљада радника. Берлински штрајк се проширио и на остале индустријске и рударске центре Немачке, тако да се број штрајкача попео на око милион и петстотина хиљада људи. Када је 7. октобра 1918. године, конференција спартакиста позвала радничку класу на револуцију — у борбу за социјалистичку републику, Клара Цеткин је тешком болешћу била везана за постелу. Иако болесна, блистала је у светлу револуције, којој је посветила цео свој живот. Из постеле је клицала слободи када су револуционари, 9. новембра, заузели зграду Рајхстага и када су на њој истакли црвене заставе. Цар је тада побегао у Холандију.

Али, када је Клара чула да су нову владу образовали вође социјалдемократа и Независне социјалдемократске странке Немачке, било јој је јасно да је револуција на почетку и да она тек треба да прерасте у социјалистичку револуцију.

Нова влада Еберт — Шајдеман стала је у заштиту крупних индустријалаца и јункера и учинила све напоре да спречи завођење власти радника. Она је склопила споразум са официрима царске Немачке, са генералфелдмаршалом Фон Хинденбургом на челу, за упушење револуције.

У Кларином физичком одсуству Роза Луксембург и Карл Липкнехт су понели главни део посла на дањем спровођењу револуције. Они су покренули и нови лист „Дие Роте Фахне“ (Црвена застава), који је представљао глас револуције. У њему су спартакисти објавили одмах и свој револуционарни програм, који се садржао у обарању капитализма револуционарним путем, освајању политичке власти, изградњи совјетске власти, стварању црвене гарде, разбијању буржоаског апарата и низу других мера.³⁷

Али, како се ова револуција развијала само до граница буржоаске револуције, захваљујући опортунистичким елементима, Клара је из постеле упутила један чланак у „Црвену заставу“: „Револуција је угрожена. По читавој земљи измилеле су снаге реакције и контрареволуције из рупа у које их је сатерао чврсти корак побуњених маса...“³⁸

ПОВЕЉА
ОКТОБРА

ИЗМЕЋУ ДВА СВЕТСКА РАТА. НАСТАВАК РАДА ЗА ОПШТЕ ДОБРО ДО КРАЈА ЖИВОТА

Саборци Кларе Цеткин наставили су даље заједничко дело — организовање радничке класе у борби за спровођење револуције до краја. Тридесетог децембра 1918. године под вођством Карла Липкнехта, Розе Луксембург и Вилхелма Пика створена је Комунистичка партија Немачке, чиме је положен камен темељац једне марксистичко-лењинистичке организације немачког пролетаријата. Клара Цеткин, која се налазила у Штутгарту, везана за постељу, није могла да присуствује овом великом историјском чину, али је била срећна што је доживела тај велики тренутак. Њени другови и саборци су после Конгреса дошли и поднели јој подробен извештај о току Конгреса. Онда је Клара затражила програм, чији су препис другови повели са собом. У програму је тражено разоружање контрареволуције и наоружање радничке класе, јединствена немачка социјалистичка република, систем већа, одузимање права својине јункерима и господарима монопола, далекосежне социјалне мере. Клара га је потписала — како је обично говорила — „обема рукама“.

Али, побеснела контрареволуција након неколико дана, тачније 15. јануара 1919. године, покосила је Розу Луксембург и Карла Липкнехта. Клара је тиме преживела један од најтежих тренутака свог живота. „Али, као и увек у животу, час најдубљег бола претворио се, за Клару, у час из којег су јој израсле нове, веће снаге. Застава која је мртвима испала из руку, морала се понети даље, дело које су они започели, требало је наставити“...“

Клара Цеткин је после тога, стала на чело Комунистичке партије Немачке, упркос својим годинама и свим опасностима и тешкоћама које су је у тој борби чекале. Сав свој живот ставила је у службу револуцији.

Време од 1919. до 1923. године било је доба велике послератне политичке кризе и период врло бурних превирања која су захватила и Немачку. То је био период великих прогона чланова Комунистичке партије која је радила под најтежим условима. Сви њени састанци, конгреси и конференције одржани су илегално, а њени чланови излагани највећој животној опасности. Само за четири године после рата, десничари су убили 354 револуционара, а левичари само 22 контрареволуционара. Просечна казна за убиство левичара износила је свега два месеца, а за убиство десничара 15 година. Један од саучесника убиства Карла Липкнехта кажњен је само са три месеца затвора. Све то говори о врло критичном и крајње тешком положају оних, који су били привржени револуцији.⁴⁰

У таквим судбоносним данима Клара Цеткин је ставила своје велико искуство, марксистичко образовање и своју јаку борбениу снагу младој Комунистичкој партији на располагање. Поред тога што се борила за дело КП радила је и за жене, којима је посветила највећи део свога живота. Покренула је за Партију женски лист који је носио назив „Комунисткиња“.

Реакционарне снаге су почеле да смишљају ликвидирање Кларе Цеткин. Покушавали су да је мучки убију. Али, другови су штитили њен живот. Једном приликом убице су покушале да изврше дело у њеној кући, али и тај план био је осујећен.

Упркос свим претњама и опасностима, Клара наставља свој рад. Под њеним утицајем дошло је 1920. године до уједињења КП и левичарских снага НСДП, чиме је партија била знатно ојачана. Самим тим јој је омогућено да се повеже са радничком класом.

Први значајнији успеси Партије су забележени исте године на изборима за Рајхстаг. Комунисти су добили два мандата. Клара је била изабрана у Рајхстаг. Тако је ступила својом историјском улогом на платформу са које је могла непосредније

и отвореније да делује, што је за њу представљало велики успех, као и за саму Комунистичку партију.

Убрзо иза тога Клара је отишла у Совјетску Русију где је на тековинама Октобарске револуције и личним контактима са Лењином, добила ново надахнуће за своју револуционарну борбу. Исте године Клара је посетила и Француску. Присутствовала је оснивачком Конгресу Комунистичке партије Француске, који се одржавао у Туру. Конгрес је донео одлуку под утицајем Кларе Цеткин да се КП Француске укључи у Трећу интернационалу. Када је француска империјалистичка влада сазнала за присуство те „опасне жене“ у њиховој земљи, организована је хајка за њено хапшење. Али, Клара је то избегла, на себи својствен начин. Одмах иза тога француске власти су донеле пропис по коме су поопштрене мере преласка границе између Немачке и Француске.

Наредне, 1921. године, Клара је предузела ново, исто тако опасно и смело путовање у Рим, са задатком да присуствује Конгресу Социјалистичке странке Италије.

Тако је Клара, и поред седих власи, са лакоћом преваљивала хиљаде километара, јер ју је храбрила свест за јачање међународног радничког покрета. Њена активност се посебно испољавала међу женама. И још док је била у Совјетској Русији, на иницијативу Лењина, добила је нову дужност — организовање рада Треће интернационале међу женама. Клара је израдила програмске смернице за рад међу женама. Те смернице су упућене свим комунистичким партијама света, са циљем да се боре, за организовање жена у борби против беде, рата и белог терора, за социјализам и мир. Те смернице су постале камен темељац Треће интернационале за рад међу женама.

Клара је присуствовала 3. конгресу Треће интернационале у Москви. Тада је одржала Другу међународну конференцију жена, која је претходила овом конгресу. Конференцији је присуствовало 82 делегације из 22 земље. На Конгресу Клара је поднела извештај Међународног секретаријата жена. На бази извештаја сачињени су закључци за систематско организовање рада међу женама. На истом конгресу Клара је добила налог да за Интернационалу организује издавање часописа за жене и да буде главни уредник. И од 1925. године часопис је почео са издавањем под називом „Комунистичка интернационала жена“.

На овом Конгресу Клара је изабрана за члана Извршног комитета Комунистичке интернационале иако је истог дана напунила 64 године старости. Било је то велико поверење које јој је Интернационала поверила, јер је Клара била прекаљени борац за ствар социјализма.

Када је Немачку захватила велика економска криза као последица пораза који је претрпела у I светском рату и плаћањем ратних репарација, поново је радничка класа дошла у позицију беде на једној страни, а немачка буржоасија поново размишља о одмазди с друге стране. Клара Цеткин је, као и увек, уочила све друштвене супротности и опасности које су поново претиле ратним разарањима. У оквиру Извршног комитета Интернационале, који је одржао свој састанак марта 1922. године, Клара је поднела реферат на тему: „Борба комунистичких партија против ратне опасности и рата“. У њему је Клара апеловала на свет да протекли рат мора бити последњи, и да човечанство више не дозволи разарања која је собом носио тај рат. Тиме је Клара изразила оно што су осећали милиони обичних људи широм света.

Исте године Клара је још два пута путовала у Москву. Други пут је ишла на IV Конгрес Интернационале и тада је на њу извршен покушај атентата. Захваљујући присуству њеног сина, Максима, била је спасена. Конгрес је уместо у Москви, одржан у Петрограду, где је Клара представљала КП Немачке. При доласку у Петроград, Клара је у поздравном говору рекла петроградским радницима: „Довољно је проборавити пет

ПОБРА
ОКТОБРА

минута међу вама, петроградским радницима, па да се стекне сазнање да је вредело целог живота радити за револуцију“.⁴¹ Била је то реченица израза задовољства што је доживела да радничка класа има власт у својим рукама. Била је срећна што је револуција победила, макар и ван граница њене државе. Био је то велики израз привржености интернационализму Кларе Цеткин.

На Конгресу Клара је поднела реферат на коме је изразила апел за борбу против фашизма који је наговештавао слова страдања и терор широм света.

После овог Конгреса, Кларино здравље је знатно попустило. Али, она наставља са радом, истина са прекидима, због болести и лечења. Но, појава фашизма у Италији, француска интервенција у Рурској области и други светски проблеми нису болесној Кларе дали мира, јер је све више претила опасност од новог светског рата.

Лењинаова смрт (1924.) унела је још више бола у њен живот, учинила га још тежим, јер је била сведна великог губитка за радничку класу човечанства којој је Лењин, баш тада, био потребнији него икада.

Иако болесна, са одушевљењем је пратила развој радничко-сељачке државе Совјетског Савеза и непосредно се упознала са самопрегатором радног народа те државе, јер је две године провела у њој на лечењу. И тада се залагала да тековине Октобарске револуције постану стварност читаве радничке класе света.

Клара је после Лењиновог смрти, написала: „Сећање на Лењина“ и „Шта жене дугују Лењину“.

У Немачку се вратела 1925. године. Држала је бројне говор у многим градовима и у свима истицала успехе успехе радничке класе Совјетског Савеза. Оштро је осуђивала немачке империјалисте опомињући их да се не упуштају у ратну дугољину против совјетске радничко-сељачке државе.

Дуга путовања и говори које је држала по Немачкој 1925. године били су последњи дани њене активности, јер ју је болест приолила да отада, за наредних седам година, буде претежно везана за постељу. Али, Кларина иницијатива и помоћ биле су увек присутне свуда где се водила борба против белог терора, против рата и против неправде.

Клара је 1925. године, већ тешко болесна, добила још један значајан задатак. Наиме, именована је за председника Међународне црвене помоћи. То је била организација која је обухватала цео свет и све оне који су се борили за слободу и мир. Та организација је током времена постала милионска.

Тако је Клара Цеткин деловала до краја живота као весница међународне солидарности. Упућивала је апел светској јавности за пружање помоћи овима онима који су прогањани као жртве фашизма и тираније.⁴²

Своје последње године живота проводила је, наизменично, у Совјетском Савезу и Немачкој, где је живела строго по упутствима лекара, мирно, тихо, највише везана за постељу. Редовно је пратила светска збивања и из постеле диктирала своја мишљења која су допирала у јавност путем штампе. „Клари је тешко падало што више није могла као раније, да се бори „у најлушћем метежу“, да иступа на зборовима“.⁴³

Последњи дани Клариног живота били су дани њене упорне борбе против фашизма, који је у Немачкој захватао све дубље корене. Клара је имала час и срећу да 1932. године, као најстарији члан новог Рајхстага, отвори прву седницу. Био је то велики успех за Клару и Комунистичку партију Немачке, упркос фашистичкој завери да је истог дана убију, ако дође на седницу. Клара је одржала и свој последњи говор који је био уперен против фашизма, иако су већину посланика Рајхстага сачињавали његови представници. Био је то један од најве-

них тријумфа Кларе Цеткин и Комунистичке партије којој је припадала. Њена појава у Рајхстагу постала је предмет светске штампе и тријумф свих трудбеника света, а њене уводне речи задивиле су смелošћу и уверењем чак и њене непријатеље. Том приликом је Клара отворила Рајхстаг као њен председник по годинама старости, али је у свом излагању, поред осталог, истакла наду да ће имати срећу, упркос дубокој старости и оронулом здрављу, да у новој Совјетској Немачкој отвори прву седницу Рајхстага као њен председник по идејној припадности и изборном поверењу.⁴

После тога Клара је отишла поново у Москвау. И тада у постељи, скоро на смрти, сазнаје најдирњу вест — вест о доласку Хитлера за канцелара Немачке. Али, Клара ни тада није попустила, макар духом. Била је сигурна да правда мора победити, тим пре што је слушала и о акцијама илеталне Комунистичке партије своје домовине, која под најмрачнијим терором фашизма води успешну борбу и наставља њено дело.

Умрла је Клара Цеткин 26. јуна 1933. године. Умрла је у постељи, али и на послу јер је и у задњим часовима живота диктирала последњи апел човечанству да истраје у даљој борби против новог непријатеља — фашизма.

Л И Т Е Р А Т У Р А

1. Лујза Дорнеман, *Клара Цеткин*, „Народна књига“, Београд, 1959.
2. *Конгреси II Интернационале, I*, „Рад“, Београд, 1953.
3. *Конгреси II Интернационале, II*, „Рад“, Београд, 1956.
4. Владимир Милановић, *Аугуст Бебел и борбе у Немачкој социјалдемократији*, „Рад“, Београд, 1954.
5. Франц Меринг, *Историја немачке социјалдемократије*, Загреб, 1955.
6. Паул Фрелих, *Роза Луксембург*, „Рад“, Београд, 1954.
7. *Приручник за историју међународног радничког покрета*, „Рад“, Београд, 1964.
8. Владимир Милановић, *Револуционарни покрет у Немачкој (1918-1923)*, Београд, 1959.

Н А П О М Е Н Е

1. Лујза Дорнеман, Клара Цеткин, Београд, 1959, стр. 9.
2. Исто, стр. 11.
3. Исто, стр. 12.
4. Исто, стр. 15.
5. Исто, стр. 15. и 16.
6. Исто, стр. 24.
7. Исто, стр. 28.
8. Владимир Милановић, Аугуст Бебел и борбе у немачкој социјалдемократији, Београд, 1954, стр. 43.
9. Франц Маринг, Историја немачке социјалдемократије, Загреб, 1955, стр. 141.
10. Владимир Милановић, нав. дело, стр. 68.
11. Лујза Дорнеман, нав. дело, стр. 46.
12. Исто, стр. 49.
13. Исто, стр. 67.
14. Конгреси П Интернационале, I, Београд, 1953, стр. 123.
15. Исто, стр. 128.
16. Исто, стр. 308.
17. Лујза Дорнеман, нав. дело, стр. 82.
18. Исто, стр. 90.
19. Исто, стр. 96.
20. Исто, стр. 101.
21. Исто, стр. 106.
22. Владимир Милановић, нав. дело, стр. 117.
23. Паул Фрелих, Роза Луксембург, Београд, 1954, стр. 49.
24. Приручник за историју међународног радничког покрета, Београд, 1964, стр. 348.
25. Лујза Дорнеман, нав. дело, стр. 125.
26. Конгреси П Интернационале, II, Београд, 1956, стр. 181.
27. Лујза Дорнеман, нав. дело, стр. 158.
28. Исто, стр. 159.
29. Конгреси П Интернационале, II, нав. дело, стр. 525.
30. Паул Фрелих, нав. дело, стр. 180.
31. Владимир Милановић, Революционарни покрет у Немачкој (1918-1923), Београд, 1959, стр. 4. и 5.
32. Паул Фрелих, нав. дело, стр. 180.
33. Исто, стр. 224.
34. Лујза Дорнеман, нав. дело, стр. 179-181.
35. Исто, стр. 190.
36. Исто, стр. 191-192.
37. Приручник за историју међународног радничког покрета, нав. дело, стр. 687.
38. Лујза Дорнеман, нав. дело, стр. 211.
39. Исто, стр. 219.
40. Владимир Милановић, нав. дело, стр. 30.
41. Лујза Дорнеман, нав. дело, стр. 276.
42. Исто, стр. 303.
43. Исто, стр. 313.
44. Исто, стр. 324.